

Kertausluento 4 (lu9, lu10)
Järjestelmän ulkoinen muisti
Käännös, linkitys ja lataus

Muistihierarkia
Kiintolevyt
I/O:n toteutus

Käännös, Linkitys Lataus

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

1

Muistihierarkia

ks. Fig 4.1 [Stal10]

(ks. Fig 4.1 [Stal03])

- Ulkoinen muisti on halvempaa toteuttaa per tavu
- Ulkoinen muisti on hyvin paljon hitaampaa kuin sisäinen muisti
- Aika/tila optimointi
 - suuret tietomäärät täytyy (kannattaa) kustannussyistä pitää ulkoisessa muistissa
 - pienet tietomäärät täytyy (kannattaa) tehokkuussyistä pitää sisäisessä muistissa
- Kaiken viitatus tiedot tulee suoritusajana olla sisäisessä muistissa!

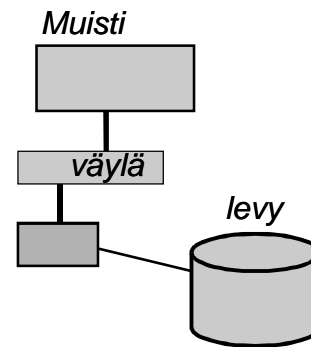
19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

2

Virtuaalimuisti

- Osa muistihierarkiaa
- Vastaus ongelmaan
 - miten tehdä suoritusajaisesta muistista ”yhtä suuri” kuin levymuisti ja ”yhtä nopea” kuin keskusmuisti?
- Kaksitasoinen:
 - keskusmuistissa kulloinkin käytössä olevat alueet
 - levyllä kaikki tiedot
 - kopiointi tarvittaessa

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

3

Virtuaalimuistin toteutus

- Toteutustavat
 - kanta- ja rajarekisterit
 - sivutus
 - (segmentointi ja sivuttava segmentointi)
- Pääosa toteutuksesta ohjelmistotasolla
- Laitteistotuki
 - MMU – muistinhallintayksikkö
 - nopeuttaa viitatus muistipaikan todellisen osoitteen laskentaa
 - osoitetta ei tarvitse laskea usealla konekäskyllä, kun MMU tekee sen laitteistotasolla
 - rakenne ja toiminta vaihtelee virtuaalimuistin toteutustavan mukaan

Lisää
tietoa?Tieto-
koneen
rakenneKäyttö-
järj.

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

4

Tiedostojärjestelmä

- KJ:n osa, hallitsee kaikkia tiedostoja
- Valvoo oikeuksia tiedostoa avattaessa
- Muuntaa tiedostonimet fyysisiksi osoitteiksi
- Ylläpitää taulukoita, joista näkee mitä kohtaa mistäkin tiedostosta kukin prosessi on käsittelemässä
- Tiedostojärjestelmä lukee ja kirjoittaa tiedostoja suurina kerralla käsiteltävinä lohkoina (0.5-8 KB?)
 - käyttäjätason prosessit käsittelevät tiedostoja tavuittain eikä niiden tarvitse tietää tiedoston todellista fyysistä rakennetta (KJ:n laiteajuri huolehtii siitä)

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

5

Levymuistin saantiaika

- Tiedon osoite: levy pinta + ura + sektori
 - laiteajuri etsii KJ-taulukoista loogisen osoitteen perusteella ks. Fig 6.2 [Stal10]
(ks. Fig 6.2 [Stal03])
- Saantiaika:
 - hakuvarren siirtoaika (seek time)
Esim: aver 6.3 ms, min-max 2-15 ms?
 - odota kunnes sektori kohdalla (rotational delay)
Esim: pyörähdysviive kun 3600 rpm: 8.33 ms
(keskim. puolen kierroksen aika)
 - siirrä sektorin verran tietoa (data transfer time)
Esim: pyör.aika / sekt. lkm = 0.42 ms

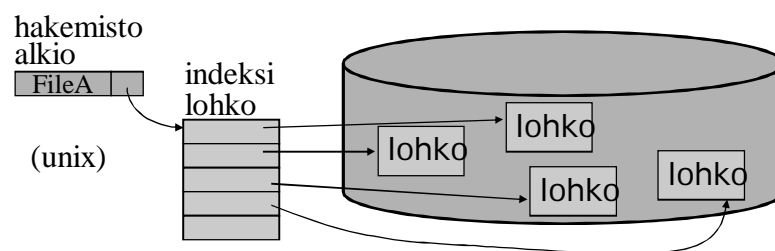
19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

6

Tiedoston talletus levyille

- Tiedosto koostuu useista lohkoista
 - lohko per sektori (lohko per usea sektori?)
- Levyn hakemistossa on tieto kunkin tiedoston käyttämistä lohkoista
 - luetaan lohkot annetussa järjestyksessä

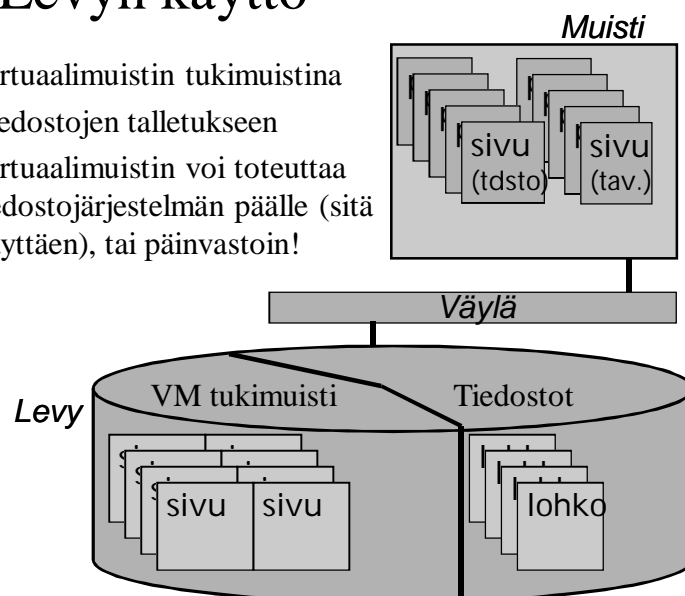
19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

7

Levyn käyttö

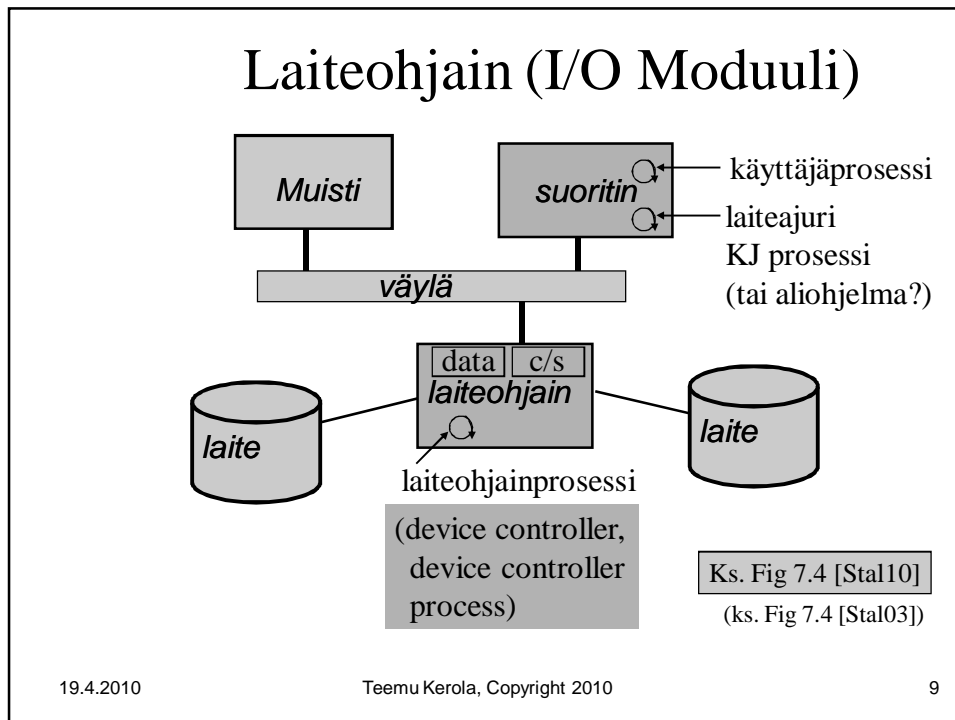
- Virtuaalimuistin tukimuistina
- Tiedostojen talletukseen
- Virtuaalimuistin voi toteuttaa tiedostojärjestelmän päälle (sitä käyttäen), tai päinvastoin!

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

8

Laitteiden käytön toteutus

ks. laiteohjainkuva (ed. kalvo)

- Käyttäjäohjelma kutsuu käyttöjärjestelmän laiteajuria tekemään I/O:n. Laiteajuri suoritetaan samalla suorittimella kuin käyttöohjelmakin.
- Laiteajuri ohjaa laitteen toimintaa laitteen laiteohjaimella olevien kontrollirekisterien (muistialue "c") avulla
- Laiteajuri voi lukea laitteen tilatietoa laiteohjaimella olevien statusrekisterien (muistialue "s") avulla
- Laiteajuri voi lukea (kirjoittaa) laitteen lukemaa (laitteelle kirjoitettavaa) tietoa laiteohjaimella olevien datarekistereiden (muistialue "data") avulla
- Kontrolli-, status- ja datarekisteri kolmikko muodostaa "I/O portin" suorittimen näkökulmasta

19.4.2010 Teemu Kerola, Copyright 2010 10

Laiteohjaimen rekistereihin viittaaminen

- Ongelma: miten suorittimella suorittavan laiteajuri viittaa eri kortilla oleviin ”rekistereihin” (muistiin)? ks. laiteohjainkuva
- Ratkaisu 1: omat I/O-konekäskyt tätä tarkoitusta varten
 - käskyssä annetaan laiteohjaimen identifikaatio ja laiterekisterin nro (oma I/O osoiteavaruus)
 - vaikea laajentaa käyttöä uusiin laitteisiin, joilla ”laiterekisterit” voivat olla hyvinkin erilaisia
 - suorittimen konekäskyjä ei voi muuttaa

x86: IN, OUT	KOKSI:
INS, OUTS	IN, OUT

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

11

Ratkaisu 2: muistiinkuvattu I/O

- Laiteajuri lukee/kirjoittaa laiteohjaimella olevia rekistereitä (data, status/kontrolli) tavallisilla muistin luku/kirjoitus käskyillä ks. laiteohjainkuva
 - ei tarvita erillisiä I/O-konekäskyjä! load R1,=DiskRd
store R2, DiskCtr
 - laiteohjaimella olevat ”laiterekisterit” ovat samanlaista viitattavaa muistia kuin ”normaali muisti”
 - muistisoitteen ensimmäiset bitit (ei siis käskykoodi) valitsevat, mille laitteelle (vai tavallisen muistiin) viittaus kohdistuu DiskCtr EQU 0x80000001
 - voidaan käyttää rinnan I/O käskyjen kanssa (laiterekistereihin voi siis viitata sekä I/O-käskyillä että muistiinkuvatun I/O:n avulla) esim. Intelin arkkitehtuurit

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

12

I/O tyypit

ks. laiteohjainkuva

- **Suora I/O:** laiteajuri odottaa tiukassa silmukassa, kunnes laiteohjaimen statusrekisteri ilmoittaa I/O-pyyntöön valmistuneen
 - laiteajuri siirtää tietoa muistin ja datarekisterin välillä (direct I/O, programmed I/O)
- **Epäsuora I/O:** I/O:n odotusaikana suorittimella suoritetaan jotain muuta ohjelmaa (indirect I/O interrupt driven I/O)
 - Kun I/O-pyyntö valmistuu, laiteohjain antaa keskeytyksen (laitekeskeytys, I/O interrupt) suorittimelle, joka (jonkin ajan kuluttua) jatkaa kesken jäänyttä I/O-pyyntöön esittänyttä ohjelmaa.
 - laiteajuri siirtää tietoa muistin ja datarekisterin välillä

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

13

I/O tyypit (jatkoa)

ks. laiteohjainkuva

- **DMA - Direct Memory Access**
 - Älykkäämpi laiteohjain
 - Laiteohjain voi suoraan kopioida tiedot keskusmuistiin
 - laiteajurin ei tarvitse laiterekistereitä käyttäen siirtää tietoa muistin ja datarekisterin välillä
 - Tieto kulkee väylän kautta vain yhden kerran!
 - Laiteohjain tekee paljon suuremman määrän työtä itsenäisesti (kuin epäsuorassa I/O:ssa) ennen suorittimelle annettavaa laitekeskeytystä

19.4.2010

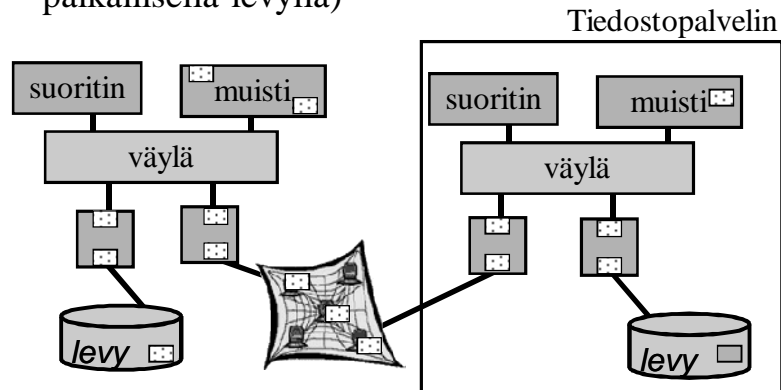
Teemu Kerola, Copyright 2010

14

Tiedostopalvelin

- (Lähi)verkossa oleva palvelin
- Käytettäessä tiedoston (osien) kopio on muistissa (ja ehkä myös paikallisella levyllä)

□ orig. tiedosto
 ▣ tiedoston kopio?

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

15

Esimerkki: kirjoittimen laiteajuri ttk-91 koneelle

- Laitteella voi tulostaa kokonaislukuja yksi kerrallaan
- Muistiinkuvattu I/O, suora I/O
- Laiteportti
 - kontrollirekisteri muistipaikka 1048576 = 0x80000
 - tilarekisteri muistipaikka 1048577 = 0x80001
 - datarekisteri muistipaikka 1048578 = 0x80002
- Laiteajuri Print toimii etuoikeutetussa tilassa
- Kutsu:


```
PUSH SP, =0 ; space for return value
PUSH SP, X ; parameter to print
SVC SP, =Print ; returns Success/Failure
POP SP, R1
JNZER R1, TakeCareOfTrouble
```

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

16

Esim: laiteajurin toteutus (12) (kesk.)

ptrCtr DC 1048576 ; control register address

ptrStat DC 1048577 ; status register address

ptrData DC 1048578 ; Print

retVal EQU -3

parData EQU -2

Oleta: SVC:n ja IRET:n toteutus samalla tavalla kuin CALL ja EXIT

ptrCtl → 1

ptrStat → 1

ptrData → 200

See: driver.k91

ks. laiteohjainkuva

Solution with no timeout

```

PUSHR SP ;save regs
LOAD R1, parData(FP)
STORE R1, @ptrData ; data to print
LOAD R1, =0
STORE R1, @ptrStat ; init (clear) state register
LOAD R1, =1
STORE R1, @ptrCtr ; give command to print
Wait LOAD R1, @PtrStat ; check state register
      JNZER R1, Done
      JUMP Wait ; wait until I/O done
Done  LOAD R1, =0 ; return "Success"
      STORE R1, retVal(FP)
      POPR SP ; recover regs
      IRET SP, =1

```

19.4.2010
Teemu Kerola, Copyright 2010
17

Luento 10

Käännös, linkitys ja lataus

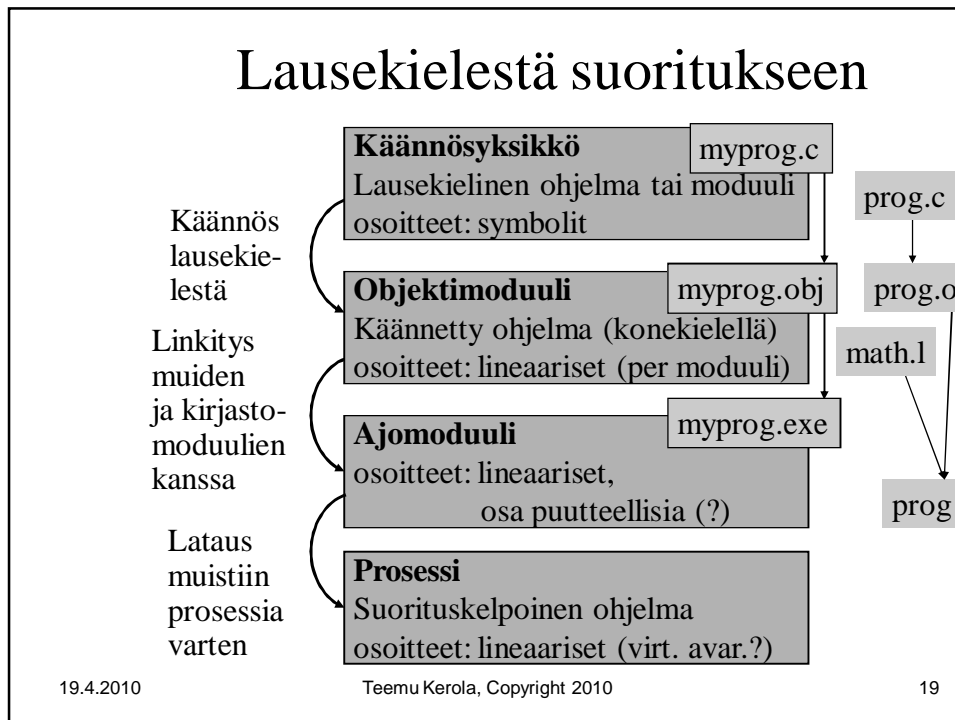
Käännös

Linkitys

Dynaaminen linkitys

Lataus

19.4.2010
Teemu Kerola, Copyright 2010
18

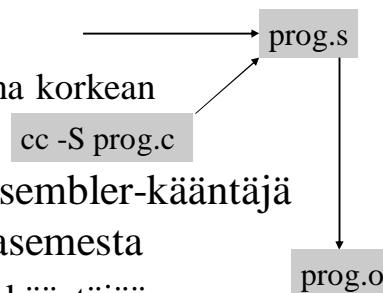

Käännösyksikkö

- Jollain ohjelmointikielellä kuvattu eheä kokonaisuus, joka halutaan aina kääntää yhdessä
 - kaikki yhteen liittyvät aliohjelmat
 - olioperustainen luokka
- Liian suuri kokonaisuus?
 - turhaa aikaa kääntämiseen joka muutoksen jälkeen
- Liian pieni kokonaisuus?
 - turhaa aikaa liitoksien suunnitteluun ja toteutukseen muiden moduulien kanssa
- Käännösyksikön ohjelmointikieli ei ole tärkeä
 - niiden sitominen yhteen tapahtuu objektimoduulien tasolla

Assembler-kielinen käännösyksikkö

- Käännösyksikkö voi olla myös suoraan k.o. koneen symbolisella konekielellä kirjoitettu
 - suoraan käsin
 - kääntäjän generoimana korkean tason kielestä
- Käännöksen tekee assembler-kääntäjä tavallisen kääntäjän asemesta
 - yleensä osa tavallista kääntäjää

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

21

Objektimoduuli

- Konekielinen koodi
 - moduulin sisäiset viitteet paikallaan (linearisessa muistiavaruudessa)
 - moduulin ulkopuoliset viitteet merkitty
- Linkitystä varten:
 - tiedot niiden osoitteiden sijainneista, jotka täytyy päivittää, kun moduulin osoiteavaruus yhdistetään jonkin toisen moduulin osoiteavaruuden kanssa linkityksessä **RELOCATION TABLE**
 - tiedot viittauksista moduulin ulkopuolelle **IMPORT**
 - tiedot kohdista, joista tähän moduuliin saa viitata ulkopuolelta **EXPORT**
 - symbolitaulu **SYMBOL TABLE**

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

22

Symbolitaulu

- Kääntäjä generoi
- Ylläpidetään linkityksen aikana
- Joskus ylläpidetään myös latauksen jälkeen virheilmoitusten tekemistä varten
 - ohjelmien kehitysympäristöt ylläpitävät symbolitaulua koko ajan
- Jätetään pois valmiista ohjelmasta
 - vie turhaa tilaa

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

23

(Assembler) kääntäjän ohjauskäskyt

- Eivät varsinaista koodia
 - niistä ei tule konekäskyjä
- Ohjaavat käännöstä

TTK-91: DC
 DS
 EQU

Pentium 4: ks. Fig. 7-3 [Tane10]

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

24

Makrot

(kesk.)

- Helpottavat ohjelmointia
- Usein toistuville koodisarjoille annetaan nimi
⇒ makro
- Makroilla voi olla parametreja
 - useimmiten nimiparametreja (call-by-name)
- Makrot käsitellään ennen kääntämistä
 - eivät kuulu konekieleen
 - makron ”kutsu” (käyttö) korvataan makron rungolla
- Esimerkkejä
 - swap
 - aliohjelmien prologi ja epilogi
 - itse tehdyt, kääntäjän käyttämät
- Erot aliohjelmiin
 - Kutsu ajankohta, call/return, koodien lukumäärä

ks. Fig. 7-5 [Tane10]

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

25

Literaalit

- Vakioita
- Niin suuria, että eivät mahdu konekäskyn vakio-osaan ...
ttk-91: käskyn vakiot 2-tavuisia,
arvoalue: -32767 ... 32767
- ... tai muuten vain halutaan pitää datan joukossa eikä käskyjen yhteyteen talletettuna
Pi DC 3.14159265 ; (!!??)
One DC 1 vrt. One EQU 1
OneMeg DC 1024576
- Niitä ei saisi muuttaa
LOAD R1, =2
STORE R1, One ; ask for trouble

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

26

Literaalit

- Korkean tason kielissä kaikki isot vakiot ovat literaaleja `N := 35000;` `var myStr = "literal"`
 - kääntäjän pitäisi estää literaalien muuttamisen
 - `FortranX: 5 = 6;` `LOAD R1, six` `STORE R1, five` `???`
 - literaalia ei saisi välittää viiteparametrina
 - aliohjelma voisi muuttaa sen arvoa? `Java string?`
- Myös joissakin assemblerkielissä literaalien implisiittinen (automaattinen) määrittely
 - helpommin luettavaa koodia `Load R14, =F'234567'`
 - literaalin 234567 tilanvaraus automaattisesti

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

27

Assembler käänös

- 1. vaihe:
 - laske käskyjen tilanvaraukset
 - ttk-91 helppoa, koska kaikki käskyt 4 tavua!
 - generoi symbolitaulu
 - arvot, arvon vaatima tavumäärä
 - uudelleensijoitustiedot (omana tauluna?)
 - generoi tai käytä muita tauluja
 - literaalitaulu (tilanvaraus lopuksi)
 - kääntäjän ohjauskäskytaulu
 - operaatiokooditaulu

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

28

(kesk.)

Assembler käänös

- 2. vaihe
 - generoi lopullinen objektimoduuli ks. seur. kalvo, Kuva 6.3 [Häkk98]
 - tulosta symbolinen konekielinen listaus ks. Fig. 7-16 [Tane10]
 - generoi taulut linkitystä varten
 - osana objektimoduulia
 - anna virheilmoitukset
- 3. vaihe
 - koodin optimointi
 - voi olla oikeasti ennen 2. vaihetta tai sen yhteydessä

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

29

TTK-91 objektimoduuli

Moduulin otsake
EXPORT-hakemisto
IMPORT-hakemisto
Uudelleensijoitushakemisto
Koodi ja alustettu data
Moduulin loppuke

(Kuva 6.3
[Häkk98])

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

30

Korkean tason kielen käänös

- Enemmän vaiheita

- Syntaktisten alkioiden etsintä

- Syntaksipuun generointi ja jäsenitys

- Lauseiden tunnistaminen syntaksipuun avulla

- Välikielen (välikoodin) generointi (ei aina)

Välikieliesitys ja symbolitaulut

- Koodin generointi

- ei (yleensä) Java-ohjelmille

Lisää
tietoa?

Kääntäjien
ja ohj. kielten
kurssit

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

31

Linkitys esimerkki

- Neljä moduulia: A, B, C ja D ks. Fig. 7-14 [Tane10]

- Laske joka moduulille *uudelleen-*
sijoitusvakio (moduulin alkuosoite) (relocation
constant)

- Lisää k.o. vakio kunkin moduulin sisäisiin
viitteisiin

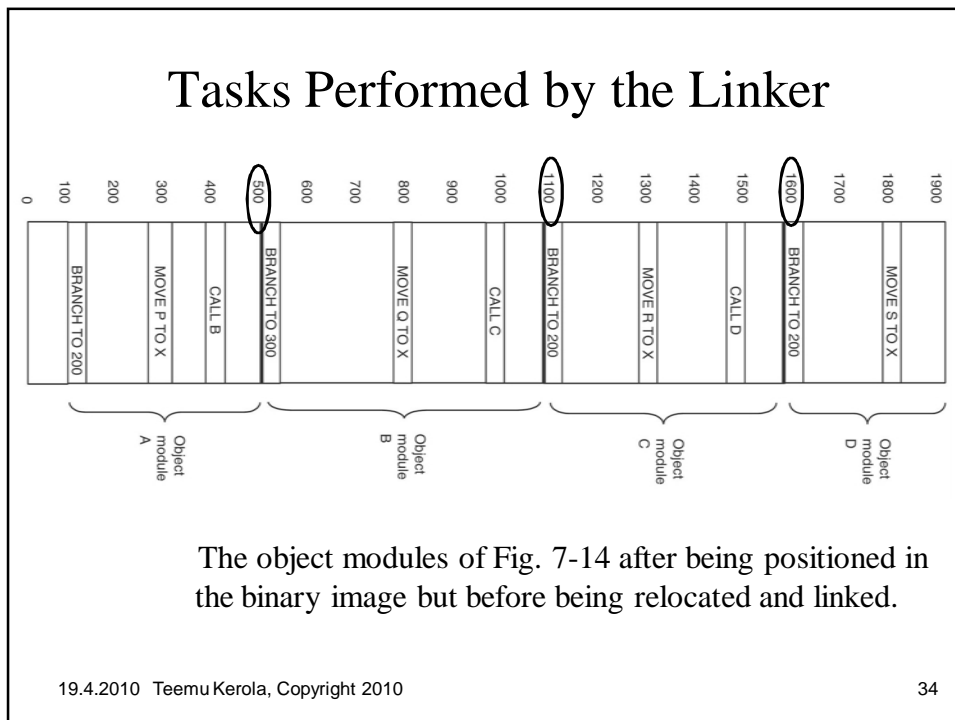
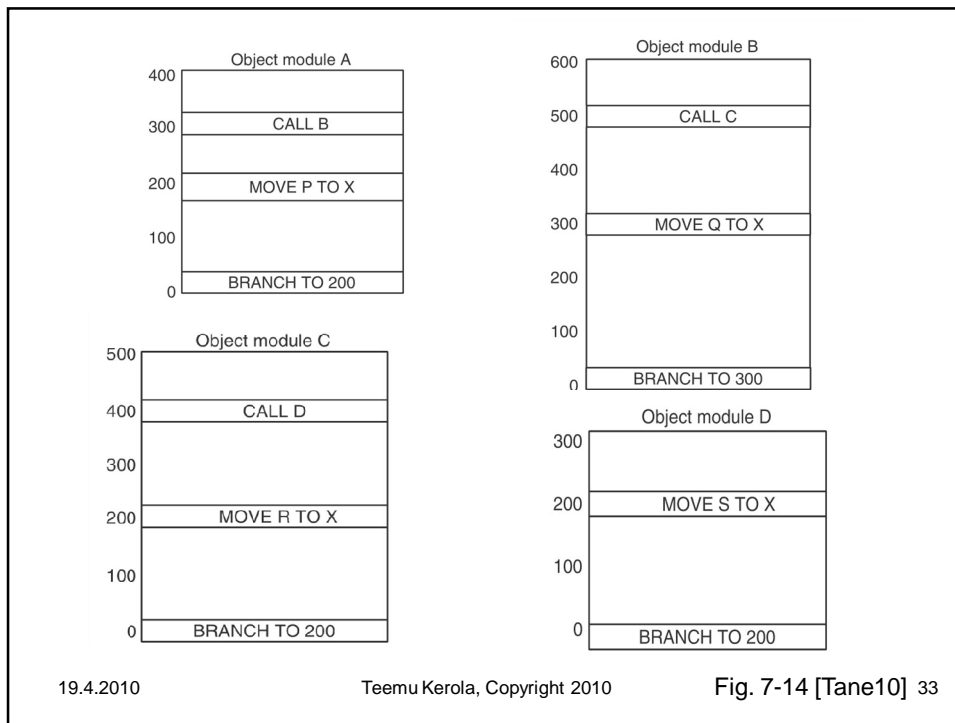
ks. Fig. 7-15 [Tane10]

- Etsi kaikki moduulien
väliset viitteet,
ja aseta kyseisten
viitteiden osoitteet oikein

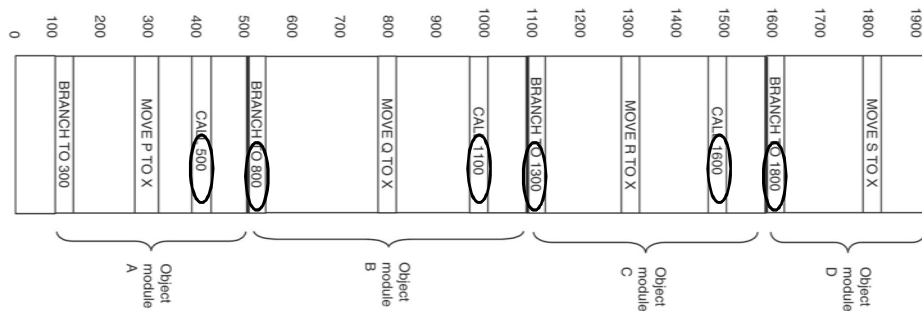
19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

32

Tasks Performed by the Linker

The same object modules after linking and after relocation has been performed. Together they form an executable binary program, ready to run

19.4.2010 Teemu Kerola, Copyright 2010

35

Staattinen linkitys

- Tavallinen (staattinen) linkitys vaatii, että kaikki ohjelmakoodissa viitatus moduulit ja kirjastorutiinit on linkitetty ennen suoritusta
- Ajomoduulista tulee hyvin iso
 - mukana myös paljon moduuleja, joihin ei yhdellä suorituskerralla tule lainkaan viittauksia
 - esim: kääntäjässä koodin optimointikoodi, vaikka koodin optimointia ei suoriteta joka kerta
 - esim: pelissä tasojen 8-22 moduulit, kun aloittelija ei pääse tasoa 3 ylemmäksi vielä kuukausiin

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

36

Dynaaminen linkitys

- Jätetään linkityksessä kutsukohdat muihin moduuleihin auki
- Pienempi ajomoduuli, mutta hitaampi suorittaa
- Viittaus ”ratkaisemattomaan” (eli ei-linkitettyyn) moduuliin ratkotaan suoritusaikana
 - suoritus keskeytyy ja puuttuva moduuli linkitetään paikalleen (kaikki viittaukset siihen korjataan kuntoon)

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

37

Lataus

- Ajomoduulista luodaan suorituskelpoinen prosessi (rakennetaan PCB ja sen viitteet kuntoon)
- Prosessin koodialueet (tai ainakin sen pääohjelma) ja tarvittava data-alue ladataan muistiin, prosessi siirretään ready (Ready-to-Run) jonoon
- Sitten kun prosessi saa suoritustuoron suorittimella, MMU ja laiterekisterit ladataan PCB:n avulla tämän prosessin tiedoilla
 - virtuaalimuistia käytettäessä joidenkin nimien sidonta tehdään viime hetkellä (konekäskyn suoritusaikana) MMU:n avulla

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

38

Yhteenveto

- Muistihierarkia
- Kiintolevyt ja niiden toiminta
- Tiedostojärjestelmä
- I/O:n toteutus
- Käännös, linkitys ja lataus

19.4.2010

Teemu Kerola, Copyright 2010

39